

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО АНАТОМІВ, ГІСТОЛОГІВ,
ЕМБРІОЛОГІВ ТА ТОПОГРАФОАНАТОМІВ УКРАЇНИ»
КАФЕДРА ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ
VILNIUS UNIVERSITY, LITHUANIA
CHARLES UNIVERSITY, CZECH REPUBLIC

**«МОРФОГЕНЕЗ ТА РЕГЕНЕРАЦІЯ»
(ІІІ ЖУТАЄВСЬКІ ЧИТАННЯ)**

**«MORPHOGENESIS AND REGENERATION»
(III ZHUTAEV READINGS)**

Proceedings of Ukrainian scientific-practical
conference with international participation

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
конференції з міжнародною участю

APRIL 20-21, 2023.

20-21 КВІТНЯ, 2023 р.

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО АНАТОМІВ, ГІСТОЛОГІВ, ЕМБРІОЛОГІВ ТА
ТОПОГРАФОАНАТОМІВ УКРАЇНИ»
КАФЕДРА ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ
VILNIUS UNIVERSITY, LITHUANIA
CHARLES UNIVERSITY, CZECH REPUBLIC**

МАТЕРІАЛИ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

**«МОРФОГЕНЕЗ ТА РЕГЕНЕРАЦІЯ»
(ІІІ ЖУТАЄВСЬКІ ЧИТАННЯ)**

ПОЛТАВА

20-21 квітня 2023 року

EDITORIAL BOARD

Shepitko V.I. – Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Histology, Cytology and Embryology, Poltava State Medical University, Ukraine

Stetsuk Ye.V. – PhD in Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Histology, Cytology and Embryology, Poltava State Medical University, Ukraine

Lysachenko O. D. – PhD in Biological Sciences, Associate Professor of the Department of Histology, Cytology and Embryology, Poltava State Medical University, Ukraine

Boruta N.V. – PhD in Biological Sciences, Associate Professor of the Department of Histology, Cytology and Embryology, Poltava State Medical University, Ukraine

Vilkhova O.V. – PhD in Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Histology, Cytology and Embryology, Poltava State Medical University, Ukraine

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Шепітько В.І. – д.мед.н., професор закладу вищої освіти, завідувач кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету, Україна

Стецук Є.В. – к.мед.н., доцент закладу вищої освіти кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету, Україна

Лисаченко О.Д. – к.б.н., доцент закладу вищої освіти кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету, Україна

Борута Н.В. – к.б.н., доцент закладу вищої освіти кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету, Україна

Вільхова О.В. – к.мед.н., доцент закладу вищої освіти кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету, Україна

Proceedings of Ukrainian scientific-practical conference with international participation “**Morphogenesis and regeneration**” (III Zhutaiev readings). – Poltava 2023, Ukraine. – 244 p.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «**Морфогенез та регенерація**» (III Жутаєвські читання) – Полтава, 2023, Україна. – 244 с.

майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти» (Житомир, 15 лютого – 24 березня 2016) / В. В. Нагорний, Н. О. Нагорна, Д. М. Сінченко. – Житомир: КВНЗ «Житомирський базовий фармацевтичний коледж ім. Г.С. Протасевича», 2016. – С. 187-189

УДК 378.147:611.01

**СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ МОРФОЛОГІЧНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ»**

Каценко А.Л., Свінцицька Н.Л., Шерстюк О.О., Гринь В.Г., Білаш В.П.,
Устенко Р. Л., Брагуца Д.А.

Полтавський державний медичний університет, Полтава. Україна
«Морфо-функціональне вивчення внутрішніх органів людини та лабораторних тварин в різних аспектах експериментальної медицини»,
№ державної реєстрації 012U08258, роки виконання – 2021 – 2025.

***Анотація.** Висвітлено, що сучасні реалії освіти в медичних закладах України змушують застосовувати нові дієві методи навчання, що відповідають вимогам часу. Доведено, що серед багатьох проблем вищої школи, які нині існують, найбільш важливою є підготовка лікаря.*

***Ключові слова:** морфологія, анатомія людини, викладання, підвищення кваліфікації.*

***Abstract:** modern realities of education in medical institutions of Ukraine force the use of new effective training methods that meet the requirements of time are regarded. Among the current problems of higher education, the most important is the training of doctors are proved.*

***Key words:** morphology, human anatomy, training, advancement of qualifications.*

Вступ. Фундаментальні знання морфології закладають основи для усвідомленого розуміння феноменології морфологічних дисциплін та

успішного застосування отриманих знань у лікувальній практиці. Формуванню аналітичних форм мислення студента з розумінням загально біологічних закономірностей будови клітин, тканин, органів та систем людини сприяє методика комплексного викладання анатомії, гістології та цитології у рамках цілісного єдиного курсу. Такий підхід дозволяє учням у межах проходження тієї чи іншої теми одночасно отримати уявлення про макро-, мікро- та ультрамікроморфологію органів та морфологічне забезпечення їх функцій. Ця методика вимагає від викладача вільного володіння матеріалом і необхідності вміння співвідносити подібні за значенням поняття, що мають різні визначення в анатомії людини [1].

Програма комплексного викладання успішно використовується на кафедрі протягом тривалого часу з регулярним коригуванням змісту навчання. Її успішному використанню сприяє накопичений великий методичний досвід та реалізована на кафедрі технологія підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Забезпечення існуючого принципу викладання на кафедрі анатомії людини реалізується комплексом заходів щодо підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу. Підвищення кваліфікації співробітників здійснюється в системі фахового підвищення кваліфікації (ФПК), що діє у Полтавському державному медичному університеті ПДМУ, - особистісний контакт з педагогами інших морфологічних кафедр дозволяє обмінюватися знаннями та досвідом. Вирішальну роль у підготовці кваліфікованого викладача грає підготовка лекційного курсу, обговорення даного курсу з викладачами кафедри та студентами з метою формування уявлень про варіабельність прояву нормальних ознак органних, тканинних, клітинних та субклітинних компонентів [2].

Мета. Проаналізувати наявні методи та засоби, а також доступну літературу з метою вивчення сучасних методів викладання морфологічної дисципліни. Робота з навчальними матеріалами та освоєння відомостей з

наукових літературних джерел може сприяти виявленню загальних закономірностей морфологічної організації біологічних структур та систем. Цей вид діяльності можливий для висококваліфікованих викладачів. Для молодих помічників є обов'язковим, на наш погляд, відвідування лекцій та демонстраційних занять старших колег [3].

Результати та їх обговорення. Реалізація такої системи підготовки педагогічних кадрів на кафедрі анатомії людини та деяких інших кафедр полегшує засвоєння важкого та об'ємного матеріалу студентам, що навчаються на кафедрі. Процес навчання це взаємодія педагога та підготовленого студента. На жаль, у нашій практиці ми зустрічаємося із ситуацією інтелектуальної пасивності – студент не готовий до практичного заняття. Причиною такої ситуації, на наш погляд, є змістовна мотивація до вивчення предмета. Шляхи подолання цього явища, можливо, лежать у нових психологічних методиках, які дозволять ефективніше розвинути мотивацію до освоєння теоретичних знань та практичних навичок [4].

Підходи до викладання однієї з базових дисциплін «Анатомія людини» у системі медичної освіти змінюються. Це пов'язано із зменшенням аудиторного навантаження (лекції) та впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій. Згідно з навчальним планом напряму підготовки освітньої компоненти «Анатомія людини» потребували перегляду підходи та тенденції до викладання дисципліни. Було скориговано порядок вивчення тем: відразу після розділу «Спланхнологія» вивчається розділ «Серцево-судинна система. Лімфоїдні органи». Це дозволяє у подальшому, під час вивчення розділу «Серцево-судинна система», ще раз повторити будову кісток, з'єднань та м'язів тулуба, топографію внутрішніх органів. Наприкінці курсу анатомії людини вивчається розділ «Органи чуття», що дозволяє знову повернутися до остеології, розділу центральної та периферичної нервової системи, ангіології. Таким чином, матеріал вивчається по спіралі, з певною

періодичністю повторюються найбільш складні теми. Клінічним аспектам під час вивчення фундаментальних розділів з анатомії людини приділяється подвійна увага. При плануванні аудиторного заняття використовуються такі підходи:

1) регулярний контроль: на початку практичного заняття проводиться тест, пов'язаний з розумінням термінології та методів, які використовуються у відповідній темі;

2) аналіз причинно-наслідкових зв'язків: із залученням аудиторії обговорюється функціональне значення систем, що вивчаються, актуалізується анатомічна будова та особливості ембріонального розвитку органів, розглядаються причини патологій розвитку та патологічних процесів у постнатальний період;

3) зв'язок з іншими дисциплінами навчального плану, зокрема з гістологією, цитологією та фізіологією [5].

Більшість практичних занять передбачає використання анатомічних препаратів та муляжів, за можливості, вологих препаратів; різних методів дослідження на живій людині (визначення індексів та ємності черепа, розмірів таза, обсягів внутрішніх органів, проектування органів та анатомічних утворень на живу людину); знімків, отриманих під час комп'ютерного, ультразвукового дослідження, магнітно-резонансної томографії, рентгено- та ендоскопії, а також гістологічних мікрофотографій. На кожному занятті проводиться тестування задачами з бази «Крок-1». Також на кожному занятті проводяться міні-тест для контролю базового рівня підготовки домашнього завдання та тренінг на розуміння анатомічної термінології, пояснення походження термінів, використання їх для опису нормальної будови та функцій людського тіла. Показано, що студенти-медики, які освоїли ази термінології, краще справляються з навчанням на інших курсах, ніж студенти, які не володіють знаннями в цій галузі та вдаються до механічного запам'ятовування

термінів. Щоб забезпечити розуміння загального плану будови людського тіла, вивчаються розрізи на різних рівнях і в різних площинах і вид нормальних внутрішніх органів у розрізі [6]. Для оптимізації навчання розроблено робочі зошити, навчально-методичні посібники. У посібнику до кожного заняття наводяться завдання для групової та самостійної роботи, контрольні питання, пропонується перелік анатомічних утворень для демонстрації на муляжах, препаратах, таблицях. Необхідно як відповісти на контрольні питання, так і придумати свої, що робить розуміння теми глибшим і усвідомленим. У руслі особистісно-орієнтованого навчання розроблено завдання, пов'язані з вивченням власного тіла. Наприклад, щодо теми «Ребра, грудина, ключиця, лопатка» пропонується продемонструвати на тілі людини кісткові утворення, наприклад, ость і акроміон лопатки, медіальний надвиросток плечової кістки, гребінь крила клубової кістки, краніометричні точки тощо. Функціональні питання синдесмології та міології розбираються у процесі біомеханічного аналізу положення тіла на інтерактивному столі. У розділі Центральна нервова система «ЦНС» пропонується виявляти особливості рефлекторних дуг, соматичних та вегетативних рефлексів на конкретних прикладах. Крім відомого колінного рефлексу можна продемонструвати, а потім скласти рефлекторні дуги інших рефлексів: ахіллового, біцепітального, рефлексу Ашнера, ортостатичного і т. д. Під час вивчення розділу «Ангіологія» вивчаються місця пульсації артерій, пропонується скласти шлях руху крові, наприклад, від селезінки до серця. У розділі «Органи чуття» розглядаються поняття іридіагностики, акупунктури, аурикулотерапії та ін. Регулярний контроль, окрім тестів, які проводяться на кожному занятті, включає також усні заліки з основних тем курсу, які необхідно здати під час навчання. Перед усним іспитом проводиться підсумкове тестування, що контролює засвоєння основних понять, термінів та взаємозв'язків. У структурі підсумкового тесту представлені

завдання різного рівня складності: з вибором однієї відповіді, з множинним вибором, виявлення відповідності, встановлення послідовностей і завдання з короткою відповіддю. Бально-рейтингова система дозволяє враховувати регулярну роботу студента протягом семестру, виконання додаткових науково-дослідних (науковий гурток) робіт, дозволяє виставляти екзаменаційну оцінку автоматично. Одним із головних завдань, поставлених перед вищою школою, є підвищення якості освіти з урахуванням впровадження інформаційних технологій та комп'ютерних засобів навчання [7]. Інтерактивні столи стали невід'ємною складовою практичного заняття. Комп'ютерне моделювання та демонстрація процесів та об'єктів розширює можливості викладача, активізує інтерес до процесу навчання, покращує його якість за рахунок підвищення рівня сприйняття студентами досліджуваного матеріалу. У інформаційному просторі зараз можна знайти величезну кількість додаткової інформації з дисципліни анатомія людини: підручники імені В.Г. Ковешнікова, А.С. Головацького. Френка Неттера. У викладачів кафедри є 3D-моделі органів, КТ та МРТ-знімки, зображення розпилів частин людського тіла фіксованих у формаліні. Технічні можливості нашої кафедри дають можливість та передбачають інтерактивні заняття. Для цього у навчальних кімнатах обладнано великі монітори. Також у викладачів є перелік інтернет-ресурсів для перегляду та вивчення позааудиторно та використовувати цю інформацію на аудиторних заняттях, тому завдання викладача – запропонувати перелік сайтів, зацікавити студента, налаштувати його на самостійне застосування комп'ютерних засобів навчання позааудиторно [8]. Так, бажаним пропонується зібрати і систематизувати інформацію про структури в тілі людини, які носять імена вчених, наприклад, кільце Пирогова-Вальдейера, пучок Бурдаха, Граафів міхурець, Вароліїв міст, коло Вілізія і т.д. У процесі пошуку студент не лише знайомиться з можливостями інтернет

ресурсів, вчиться відбирати та перевіряти інформацію, складає портрет вченого, а й готується подати отриману інформацію відповідно до пред'явлених вимог [9].

Висновки. Таким чином, можна виділити такі підходи до викладання дисципліни «Анатомія людини» у закладі вищої освіти: зміна порядку вивчення тем, збільшення кількості практичних занять, спіральна подача матеріалу, особистісно-орієнтований підхід, регулярний контроль засвоєння знань, використання комп'ютерних технологій, зв'язок з іншими дисциплінами навчального плану.

Список літератури

1. Свінцицька Н. Л. Деякі питання оптимізації навчального процесу з дисципліни «Анатомія людини» / Н. Л. Свінцицька, А. Л. Каценко, В. В. Литовка / Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXVI Каришинські читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 30-31 травня 2019 р. – Полтава, 2019. – С. 279–280.
2. Організація дистанційного навчання з дисципліни «Анатомія людини» / Н. Л. Свінцицька, Н. О. Корчан, В. Г. Гринь [та ін.] // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.) / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2021. – С. 276–278.
3. Профілактичні заходи щодо виникнення професійного вигорання у викладачів закладів медичної освіти / Н. Л. Свінцицька, І. В. Когут, А. Л. Каценко [та ін.] // Синергетичний підхід до проєктування життєвого простору особистості : зб. наук. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. онлайн-конф. (27-28 квітня 2021 р., м. Полтава). – Полтава, 2021. – С. 260–263.
4. Порівняльна характеристика формування ціннісних орієнтацій під час становлення майбутніх психологів та стоматологів / І. В. Когут, Н. Л. Свінцицька, Ю. М. Северин [та ін.] // Матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXVII Каришинські читання), м. Полтава, 28-29 травня 2020 р. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астрія, 2020. – С. 219–221.

5. Особливості становлення ціннісних орієнтацій у майбутніх лікарів / Н. Л. Свінцицька, Ю. М. Северин, Р. Л. Устенко [та ін.] // Технології здоров'язбережування в сучасних закладах освіти України: проблеми та перспективи : матеріали Всеукр. студ. наук - практ. конф. / за заг. ред. О. О. Момот, Ю. В. Зайцевої, Ю. В. Солохи [та ін.]. – Полтава : Сімон, 2019. – С. 104–109.

6. Формування професійних компетентностей у іноземних студентів під час вивчення дисципліни «Анатомія людини» / Н. Л. Свінцицька, А. В. Пілюгін, Р. Л. Устенко [та ін.] // Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 19 березня 2020 р. – Полтава, 2020. – С. 183–185.

7. Особливості організації самостійної роботи іноземних студентів з дисципліни «Анатомія людини» / Н. Л. Свінцицька, І. В. Когут, В. П. Білаш [та ін.] // The world of science and innovation : proceedings of X International Scientific and Practical Conference, London, United Kingdom, 5-7 May, 2021. – London : Cognum Publishing House, 2021. – P. 709–719.

8. Застосування сучасних засобів навчання на кафедрі анатомії людини / О. О. Шерстюк, С. А. Підлужна, Н. Л. Свінцицька [та ін.] // Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 25 березня 2021 р. – Полтава, 2021. – С. 294–296.

9. Свінцицька Н. Л. Формування клінічного мислення студентів англomовної форми навчання під час вивчення дисципліни «Анатомія людини» / Н. Л. Свінцицька, О. О. Шерстюк, Р. Л. Устенко [та ін.] // Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах : матеріали

наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 24 березня 2016 р. – Полтава, 2016. – С. 189–190.

**ДО 173-РІЧЧЯ ВИКЛАДАННЯ В УКРАЇНІ НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «ТОПОГРАФІЧНА АНАТОМІЯ ТА ОПЕРАТИВНА
ХІРУРГІЯ»**

Кобзар О.Б., Шевченко О.О., Бондаренко М.Д., Дорошенко С.В.,
Левон М.М., Пархоменко М.В., Хворостяна Т.Т.

Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця,
Київ, Україна

В 1850 році на засіданні Ради медичного факультету Університету Святого Володимира професор В.О.Каравасв особисто доповідав про новий навчальний курс – хірургічної анатомії та оперативної хірургії. З цього часу почалась, а зараз ми присутні при закінченні, історія вивчення навчальної дисципліни «Клінічна (топографічна) анатомія та оперативна хірургія», що традиційно складалась із двох взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих частин: топографічної (клінічної) анатомії, яка формує морфологічне обґрунтування діагностичних та оперативних технологій, та оперативної хірургії, яка дає можливість студентам навчитись техніці класичних оперативних втручань.

Клінічна (топографічна) анатомія та оперативна хірургія протягом всіх 170 років завжди динамічно змінювалась згідно потреб та можливостей медичної науки. Ця навчальна дисципліна інтегрує знання системної, або описової анатомії, в єдине ціле, що закладає морфологічний базис для обґрунтування клінічного діагнозу, пояснення особливостей перебігу патологічних процесів, запобігання розвитку їх ускладнень, добору оптимальних методів хірургічного лікування на засадах професійної спрямованості, інтерактивності, адекватності, доступності, поєднанні індивідуального і колективного, динамічності змісту, форм,

<p>О.В., Рябушко О.Б., Шевченко К.В., Кінаш О.В., Григоренко А.Г., Донець І.М. ВИКЛАДАННЯ ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ</p>	
<p>Каценко А.Л., Свінцицька Н.Л., Шерстюк О.О., Гринь В.Г., Білаш В.П., Устенко Р. Л., Брагуца Д.А. СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ МОРФОЛОГІЧНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ»</p>	147
<p>Кобзар О.Б., Шевченко О.О., Бондаренко М.Д., Дорошенко С.В., Левон М.М., Пархоменко М.В., Хворостяна Т.Т. ДО 173-РІЧЧЯ ВИКЛАДАННЯ В УКРАЇНІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТОПОГРАФІЧНА АНАТОМІЯ ТА ОПЕРАТИВНА ХІРУРГІЯ»</p>	155
<p>Лисаченко О.Д., Борута Н.В., Пелипенко Л.Б., Вільхова О.В., Волошина О.В., Данилів О.Д. РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ В ПІДГОТОВЦІ ЛІКАРЯ</p>	157
<p>Лисаченко О.Д., Шепітько В.І., Борута Н.В., Стецук Є.В., Пелипенко Л.Б., Волошина О.В., Левченко О.А. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ДО СКЛАДАННЯ ЛІЦЕНЗІЙНОГО ІСПИТУ «КРОК 1» З ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ</p>	163
<p>Семенюк Т.О., Пентелейчук Н.П., Малик Ю.Ю. ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ ЗА ЗМІШАНОЮ ФОРМОЮ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ</p>	170
<p>Скотаренко Т.А., Шепітько В.І., Борута Н.В., Рудь М.В., Вільхова О.В., Стецук Є.В.</p>	176